

MODELĂRI IDEOLOGICE ALE ETICII INSTITUȚIONALE ÎN STATELE EUROPEI DE EST

Dumitru DODUL, *dr., conf., univ.*
Departamentul Filosofie și Antropologie
Universitatea de Stat din Moldova

Restructurările la care asistăm, participăm, confirmă că mutațiile perioadei actuale reprezintă o transformare radicală de paradigmă/model social, lumea care va rezulta din această rearanjare/revedere a valorilor, credințelor, structurilor economice și sociale, a conceptelor și sistemelor politice, cu alte cuvinte a concepțiilor asupra lumii, va fi diferită de aceea în care trăim. Omul în acest cadru devine o unitate condiționată de relații sociale, economice și politice, care formează împreună natura sa socială.

În această ordine de idei oamenii creatori și purtători de valori și roluri sociale, vor fi estimați doar în contextul instituțiilor în care aceștia sunt incluși, și care le determină acțiunile. Despre modalitățile de a acționa, Tadeusz Kotarbinski în cunoscuta lucrare „*Tratat despre lucrul bine făcut*”, menționa: „Acțiunile pregătitoare în raport cu o anumită acțiune sânt acele care o fac posibilă sau o facilitează, sau cele care favorizează executarea ei în condiții mai bune. Pentru aceasta vom căuta să distingem înlăturarea obstacolelor, aranjarea prealabilă a materialului și a aparaturii, adaptarea autorului și elaborarea planului”. În același context cu referire la planuri/proiecte constata: „...dacă un proiect este nereușit, se aruncă la coș cu totul, împreună cu anexele; dacă un text nu a încăput în ordine pe o tablă, ștergem cu un gest larg totul, deși puteam să păstrăm dte ceva. De câte ori nu s-a confundat în cursul istoriei, în raporturile dintre oameni, obiectivul lichidării unei organizații opoziționiste, ca modalitate de a scăpa de anumiți oameni, cu lichidarea membrilor ei [2.p. 220]”.

Lumea în care urmează să trăim, mai mult decât posibil, va fi atât una non-socialistă, cât și una post-capitalistă. În aceste condiții, acceptarea unor programe/proiecte de activitate socială, necesită de la individ, „dar în special de la manager”, responsabilități sporite, în acele domenii, în care transformări de bază deja au avut loc sau mai sunt în proces. Situație specifică țărilor Europei de Est în ultimele decenii¹.

¹ *când este abordat acest spațiu se subînțeleg în primul rând societățile balcanice datorită conflictelor și problemelor etnice, religioase, dar nu este ocolită de anumite probleme de acest gen nici Republica Moldova, dar și alte state.*

Complexitatea societății contemporane, implică atât calitatea, viteza relațiilor dintre diferiți actori, cât și tehnologizarea totală a domeniilor vieții sociale. Este o latură a globalizării, care aduce avantaje certe, dar și riscuri, inegalități și amenințări majore care, dacă nu sânt coordonate, inevitabil pot duce la situații catastrofale.

Aceste consemnări țintesc spre construcția unor matrici de genul instituțiilor societății deschise popperiene reinterpretate și puse în acțiune inclusiv prin George Soros în state postcomuniste, care au scopul de a controla puterea, și, atunci, apar un șir de întrebări de genul, cine va controla aceste instituții, despre integritatea reprezentanților societății civile, etc.

Astfel se conturează ideea creării unui soi de „nouă ordine socială” de către aceste instituții și a „opinie publice”, o reierarhizare a ordinii sociale, care în acest sens este „pe verticală” și este similară acelei dintr-un trecut totalitar. Din aceste considerente o astfel de suprainsituaționalizare creează în societate neîncrederea în tot și în toate, dar în mod special în instituțiile democratice ceea ce prezintă un mare pericol pentru viitorul democrației.

Cine ar fi observatorului ideal pentru comunitățile în tranziție? Ar merita să insistăm pe felul în care este utilizată aici metoda observatorului ideal în analogie cu ființele sfinte și diabolice ale lui Kant, pe care Hare numește “arhanghel” ceea ce A. Smith numea „spectator imparțial”, J. S. Mill „judecător competent” ideal: o ființă ipotetică, având o capacitate de raționare absolută după canoanele logicii deontice, informație factuală completă și care e total imparțială. E o ființă cu o “gândire critică” perfectă – ea gândește întotdeauna și fără eroare după canonul utilitarismului preferențial. La cealaltă extremă avem „prolii”, ființe ipotetice supuse legilor morale, dar care nu participă la crearea legilor morale, căci nu posedă “gândire critică”, ci au doar intuiții, sentimente, dispoziții morale și coduri care să le îndrume conduita. Între cele două extreme se situează oamenii care împrumută câte ceva de la amândouă aceste ființe ipotetice”[3.p.136].

Cunoaștem acele patru libertăți fundamentale ale oricărei democrații: libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalului. Este timpul să ne întrebăm, în ce măsură aceste schimburi dintre „Lumea Europei de Est” și statele occidentale sunt echitabile, cine și-sa pus întrebarea „ce exportăm și ce importăm?” pentru a înțelege că „Lumea Europei de Est” exportă oameni cu sute de mii, dar importă bunuri, servicii și capital din statele occidentale, primii(oamenii) nu se mai întorc, datoriile însă, le întorc guvernele statelor, inclusiv cu aportul acelor care au plecat.

Repertoriul de opinii al fiecăruia dintre noi se schimbă aproape în fiecare moment al vieții când suntem implicați în diferite activități și nu toți realizăm că suntem manipulați, însă atunci când luăm o atitudine critică, apar unele semne de neîncredere, în special în cazurile când sunt descoperite anumite interese de

grup, atunci când sunt luate decizii importante pentru comunitate. Baruh Spinoza, în această ordine de idei a realizat că: „oamenii obișnuiesc să-și formeze atît despre lucrurile naturale, cît și despre cele făurite prin meșteșug, idei universale pe care le consideră drept modele și pe care cred că natura (lucrînd, după părerea lor, totdeauna în vederea unui scop) le are înaintea ochilor și le propune ca modele. Dacă ei văd însă în natură ceva care se potrivește mai puțin cu modelul conceput despre lucrurile de același fel, ei cred că natura însăși a dat greș sau că a păcătuit și că a lăsat imperfect acel lucru. De aceea, vedem că oamenii s-au obișnuit să numească lucrurile naturale perfecte sau imperfecte, mai mult pe baza unei prejudecăți decît pe baza unei cunoașteri adevărate a lucrurilor[4.p. 216]

Atâta timp cît o opinie ale cărei cauze sunt neidentificate nu este pusă la îndoială de către alte persoane și nu produce nici un conflict care ne-ar face pe noi înșine să ne mirăm de ea, suntem înclinați să o susținem frară să ne gîndim la dovezi în favoarea ei.

Una dintre politicile ce țin de securitate a oricărui stat, este aceea a combaterii traficului de ființe umane, care comportă în acest sens multiple interpretări și nu trebuie evaluată prin prisma „standardelor duble, triple...”. Întrebarea a cui este datoria de a explica, rezolva situația creată, nu oferă pentru moment un răspuns clar.

Datoria este o obligație care se impune rațiunii în orice situație, indiferent de ceea ce simțim. Teoriile etice nu privesc atît natura judecăților noastre etice, cît criteriile concrete de evaluare morală. Printre cele mai importantă teorii etice deontologice este etica kantiană, care are la bază conceptul de datorie: ceea ce este corect din punct de vedere moral sunt numai actele realizate din simțul datoriei. Acțiunile care au la bază o înclinație, adică orice tip de emoție sau sentiment, nu sunt acțiuni autentic morale pentru ca nu sunt libere. Nu pot decide ce sa simt, deci nu acționez liber dacă motivația mea este ceva de simt. Pot însă întotdeauna sa vreau sa fac ceea ce trebuie, pot sa aleg acest lucru. Morala este, pentru Kant, ceva valabil pentru toți oamenii, în toate situațiile și ca atare, reprezintă un sistem de imperative categorice, nu ipotetice. Imperativele, pentru a fi morale, trebuie să îndeplinească o condiție: să fie universalizabile. Imperativul categoric kantian are, formulări specifice. Prima dintre ele, cunoscută sub numele de *formula universalizării*, ne spune că ar trebui să acționăm numai conform acelor maxime pe care le poți voi totodată ca legi universale. O maximă trebuie deci să se poată aplica a) tuturor oamenilor și b) în orice situație. Într-o altă formulare (*cea a scopului în sine*), imperativul categoric ne spune că trebuie să le acordăm oamenilor aceeași demnitate absolută, să îi tratăm pe ceilalți oameni ca scopuri în sine, niciodată ca mijloace în vederea unui scop[5, p.2].

Este cunoscut faptul că unul din punctele forte din CV-ul viitorului funcționar public din „statele în curs de integrare”(n.a.), sunt studiile obținute în universitățile europene/occidentale. Demnitari locali, experți care elaborează strategii, implementează reforme în învățământ, atunci când este vorba de educația propriilor copii, aleg, de regulă, cele mai prestigioase instituții de învățământ de peste hotare, fără a ține cont, de regulă, de potențialul și interesele copiilor. Este cunoscut din antichitate că: „omul instruit caută în fiecare gen doar gradul de precizie implicat de natura subiectului; căci a pretinde unui matematician argumente persuasive ar fi ca și când ai pretinde demonstrații abstracte unui orator. În afară de aceasta, fiecare interpretează corect ceea ce cunoaște; acolo se arată el un bun judecător.

Astfel, cel instruit într-un domeniu anume va vorbi bine în chestiuni privitoare la acel domeniu, pe când cel ce a învățat de toate vorbește cu dezinvoltură² despre orice. De aceea, un tânăr nu poate fi un bun auditor al celor privitoare la arta politică, lipsindu-i experiența vieții practice; or, expunerea noastră tocmai de la aceasta pornește și de aceasta se ocupă. Să adăugăm că, lăsându-se condus de pasiuni, va urmări aceste prelegeri în mod superficial și inutil, pentru că scopul politicii nu este cunoașterea teoretică, ci acțiunea” [1. p.31]. Constatăm, din cele relatate mai sus că, în instituții ale „statelor în curs de integrare” absolvind „școli mari”, viitorul demnitar, funcționar public, nu poate realiza lucruri mici, ba mai mult, un aspect moștenit din „elită în elită” – mancurtizarea și prozelitismul vin să argumenteze odată în plus actualitatea teoriei formelor fără fond³. Deoarece ideologia instituțională(funcțională) specifică unui stat, care este generată de suprastructură⁴, de relațiile stabilite între toți actorii societății respective – nu se implementează fără a conștientiza

specificul propriei culturi. Modelul care se dorește dezvoltat - nu se învață pe de rost, el trebuie studiat, înțeles, analizat interpretat și reinterpretat în dependență de situație, perioadă, de context.

Cunoaștem că Franța este un stat laic. Laicitatea franceză antrenează o separare reciprocă între Stat și Biserică, pe baza unui postulat prin care statul

² atitudine sau comportare naturală firească, degajată, plină de îndrăzneală.

³ Maiorescu pornește de la premisa ca în urma unui elan al occidentalizării, în toate straturile culturii române se poate identifica viciul "neadevărului", al imitației, al superficialității.

⁴ În termenologie marxistă: totalitatea concepțiilor și instituțiilor politice, juridice, religioase, artistice, filosofice etc. dintr-o anumită formațiune social-economică, generate de baza economică a acestei formațiuni.

respectă toate religiile, dar nu recunoaște nici una. Recent, președintele francez, Emmanuel Macron, a provocat o avalanșă de reacții de indignare în Franța, îndeosebi în tabăra stângii, declarând că vrea "să repare" legătura "deteriorată" dintre Biserică și Stat, într-o țară marcată de principiul laicității, relatează AFP.

Într-un discurs fluviu rostit la Conferința episcopilor luni seara (9.04.2012), Macron a afirmat că vrea "să repare" legăturile dintre Biserică și Stat printr-un "dialog întru adevăr". "Un președinte al Republicii care pretinde că nu-l interesează Biserica și catolicii nu-și îndeplinește datoria", a afirmat Macron. [6].

Care sunt motivele/interesele ce au generat acest gând al francezilor? Din câte cunoaștem președintele nu reprezintă doar stânga, ceva timp în urmă zeci de mii de francezi susținuți de Biserica Catolică și – au exprimat atitudinea față de valorile tradiționale (16 octombrie 2016). Președintele francez prevede anumite imperative ale timpului sau influențat de neotomism este conștient de readucerea valorilor tradiționale în instituțiile statului sau redobândirea rolului Bisericii Catolice, drept actor important în medierea relațiilor internaționale?

Există mulți susținători, inclusiv printre filosofi, ai punctului de vedere că tot ceea ce poate oferi eticianul decidenților politici e un sprijin în a-și clarifica propria gândire, în a identifica presupuzițiile sau principiile pe care se bazează tacit atunci când abordează diverse chestiuni practice; nu ar fi rolul lor să facă judecăți cu privire la ce e moralmente corect și ce nu. Dacă așa ar sta lucrurile, atunci filosofii morali ar trebui să închidă prăvălia. Menirea lor e tocmai să-i ajute pe decidenții politici să ajungă la concluzii argumentate, deci nearbitrare cu privire la ce e moralmente corect și ce nu. Proiectele Comisiei Europene de a elabora „instrumente etice” de evaluare morală, care să depășească nivelul judecăților morale intuitive și emoționale, sunt o dovadă în acest sens. Nu mai puțin simptomatică e apariția unei noi discipline, „managementul eticii” (ethics management), care se ocupă de conducerea tuturor aspectelor ce țin de viața morală a unei organizații: codurile etice, comitetele etice, consultanța morală, trainingul etic, auditul etic intern, etc. [3.p.156]. Internaționalizarea piețelor implicată de globalizarea economică, dezvoltă acele brain-power industries și provoacă țările în curs de dezvoltare să participe la acest nou tip de putere. Pentru o reinstituționalizare eficientă în statele, care au nevoie de aceasta, trebuie să conștientizeze că doar globalizarea academică poate inversa ierarhiile și transforma cu rapiditate modelele de dezvoltare, Ținând cont de raportul global – local, deci de specificul comunitar, pentru eficiența implementării acelor politici, care, pe termen lung vor satisface necesitățile societății.

Referințe bibliografice:

1. Aristotel, EDITURA IRI, București 1998
2. Kotarbinski T. *Tratat despre lucrul bine făcut*, București: EDITURA POLITICA 1976.

3. Muresan, V. *Trei teorii etice, Kant, Mill, Hare*, Editura universității din București 2012.
4. Spinoza B. *Etica*, Editura Științifică, București 1997.
5. polifilosofie.files.wordpress.com/2013/10/metaetica-etica-normativa-etica-aplicata.pdf
6. www.agerpres.ro/mondorama/2018/04/10/franta-macron-a-provocat-un-val-de-indignare-spunand-ca-vrea-sa-repare-legatura-dintre-biserica-si-stat--88035

MASS-MEEDIA ÎN CONTEXTUL VALORILOR SPIRITUALE

Maria Ciocanu-Cotorobai, dr. conf. USEM

*Mass-media există pentru a include
în viețile noastre percepții artificiale
și valori arbitrare.*

Marshall McLuhan (1)

Mass-media domină informational și în aspect cultural/spiritual societatea contemporană. Astăzi este greu să-ți imaginezi viața cotidiană fără presa electronică – televiziune, radiou, internet. Ultima sursă s-a dezvoltat la noi mai vertiginos doar în ultimii ani, odată cu mărirea fluxului de migranți spre țările europene și Rusia. Presa, mai cu seamă cea electronică, permite cetățenilor să fie la curent cu informația locală, națională, globală, chiar și atunci când aceștia se ocupă cu activitățile cotidiene casnice.

Răspândirea surselor de informare în Republica Moldova a fost structurată în cadrul tabelului 1.

*Tabel 1. Dinamica răspândirii celor mai importante surse de informare (%).**

Surse de informare	2015		2016		2017	
	1	2	1	2	1	2
TV	63,	21,	62,	17,	56,	23,
Internet	24,	17,	21,	19,	27,	21,
Radiou	4,0	21,	17,	21,	5,0	20,
Prieteni	2,0	11,	2,8	14,	17,	13,
Ziare	2,0	10,	1,4	10,	2,0	6,5
Familie	3,0	8,0	4,3	11,	3,3	8,3